

באיל תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וענינא דיומא

מרבן של ישראל מרן רבנו הגראי"ל שטיינמן שליט"א

מספריו הק' ומכתבי תלמידים

שנה ב'

גליון 62

פרשת נח

ר"ח השון

שנת תשע"ה

פניני הפרשה

התורה היא הדרך היחידה שיכולים ע"י להילחם נגד יצרם. (מוקנים אתבונן ח"ב עמ' 39)

טומאות מתי מבול

בגמ' בזבחים קי"ג, א דנו לגבי טומאות תהום, ומסקינן מר סבר ירד מבול לא"י, ומר סבר לא ירד. כתב הגרע"א (נמצא בכו"ח תניינא עמ' קי"ג) ותמוה לי ממ"ש תוס' ב"ב דף נ"ח ע"א דה מציינ מערתא וכו' דאף לרבנן דקברי נכרים מטמאי באהל מ"מ נכרים שלפני הדיבור לא מטמאי באהל עיי"ש, וא"כ מה בכך שירד המבול לא"י הא לא מטמאי באהל וצ"ע.

ו"ל עפ"י משנ"ת דמקום טומאה בסוגי דזבחים הוא ענין מקום טומאה ולא משום דמטמא, א"כ י"ל דקברי עכו"ם אף דאין מטמאין באהל, אבל מקום טומאה מקרי וכמשנ"ת כשהוא ע"ג סלע אף דיש חלל טפח וכאן עדיף דהא זה אהל המת רק יש הלכה דאין מטמא, וכיון שזה טומאה בעצם והוא על גבי חשיב שפיר מקום טומאה (אילת השחר זבחים קיג, א)

א"ה, ולרגל יומא דהילולא דהגרש"ז ריג"ז זצ"ל נביא מדבריו בזה. מחי"ה הגרי"ז סטנסיל שם. וז"ל, מר סבר ירד מבול לא"י. צ"ע דהא רש"י ס"ל ביבמות סא ע"א דקברי עכו"ם אינם מטמאים באהל, וכ"פ הר"מ בפ"א מטו"מ הי"ג, ועוד דהא איתא בנויר נד ע"א דקבר שלפני הדיבור אין מטמא באהל (ועי' בתוס' ב"ב נח ע"א ויבמות סא ע"א), וא"כ מה החשש שא"י תיטמא ממתי מבול והרי קברי עכו"ם ולפני הדיבור לא מטמא באהל.

ואמר הגרי"ז זצ"ל ליישב עפ"י ד"ה הגר"א באדרת אליהו פר' חוקת שכ' דאף שאין טומאת אהל בעכו"ם מ"מ טומאה רצוצה מטמא גם בעכו"ם דטומאה רצוצה הוי כמו מגע טומאה ע"ש, ולפ"ז נחא הגמ' כאן דאם נאמר דירד מבול לא"י הוי נטמאים מטעם טומאה רצוצה, [ולשיטת הסוברים דגם טומאה רצוצה אין לגוי, צ"ל דהחשש היה מפני טומאות מגע כמו שגזרו על טומאות בית הפרס משום טומאה דעצם כשעורה].

והוסיף הגרי"ז שעפ"י ד"ה הגר"א תירץ הגר"ר שמחה זליג זצ"ל מבריסק על מה שהקשו הראשונים (עי' תוס' נדה נו ע"א ד"ה ובנה ורמב"ן יבמות סא ע"א) בהא דמבואר במד"ק ה ע"א דילפינן שבונים ציון קברות מפני טומאת אהל מהא דכתיב גבי גוג ומוגו "וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון" וקשה הא קברי עכו"ם אינם מטמאים באהל, אכן עפ"י ד"ה הגר"א נחא דטומאה רצוצה הוי כמגע ואף גוי מטמא בזה, ומשו"ה היו צריכים לציין הקבר. (נתיבות הקודש ורש"ת)

עם תורה לא היה מבול

בשנת תשע"א כתב רבנו שליט"א מכתב לבני ישראל בתפוצות למניעת התבוללות. וכך כתב: קודם כל ידוע שהקדוש ברוך הוא ברא את העולם רק על מי שיקבל ויקיים את התורה, והדורות הראשונים לא היו רצויים בעיני הבורא לתבדך שמו, כי לא זכו עדיין לתורה.

לכן הביא מבול בו השחית את כל הנבראים, אנשים, חיות, בהמות, צמחים, הכל החריב וקצת השאיר מכל מין כדי שהעולם שוב יוכל להתחדש.

רק מעת קבלת התורה נשתנה, ותורה זכו רק כלל ישראל, והם האומה הנבחרת והרצוי' בעיניו ונתן לנו חוקים ודינים והבדילנו מן שאר האומות כדי שנשאיר בדבקתנו ובטהרתנו, וחם ושלום לא נתערב כי אז בטל כל המעלה ויהי' העולם שוב כמצב הדורות אשר אינם רצויים והי' ראוי ליחרב כי אין נחת רוח לפניו עולם כזה ובעולם כזה שורר רציחות ואכזריות גניבה גזילה כל דברים גרועים כמו שיש באומות העולם....

ושאלו את רבנו והרי נענשו על גזל ולא על זה שלא היתה להם תורה כמו שכתוב שם. אמר לו רבנו חיתום הדין היה בגלל גזל, אבל העונש היה על הרבה עבירות שעשו, ואם היה להם תורה 'תבלין' היתה מרוממת אותם, ולא היו באים לכל זה (מוקנים אתבונן ח"ב עמ' 21)

לעילוי נשמת הר"ר אהרן ב"ר גרשון וינברג נלב"ע ו' אדר ב' תשל"ג ומרת חיה רחל בת הרב ר' מנחם מנדל נבל"ע כ"ט תשרי תשמ"ד

כי אותך ראיתי צדיק

"ויאמר ה' אל נח בא אתה וכל ביתך אל התיבה כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה" (נח ז, א')

וברש"י ולא נאמר צדיק תמים, מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו, וכולו שלא בפניו. וצ"ב דלכאורה היה מספיק לומר נח שיכנס לתיבה, ולמה הוסיף הקב"ה ואמר נח "כי אותך ראיתי צדיק" וכו'.

ותירץ לי הגראי"ל שטיינמן שליט"א, דהנה עיין בר"מ (פרק ג' הל' תשובה הל"ב) דהמשקל האמיתי של אדם אם צדיק הוא או רשע הוא, הוא רק אצל הקב"ה שיוודע היאך עורכין הזכויות כנגד העוונות, עיי"ש. ויתכן דבזמן המבול היו אנשים נוספים שהיו נראים כצדיקים, והיה מקום לנח לתמוה למה רק הוא ניצול ולא הם, ולכן אמר לו הקב"ה "כי אותך ראיתי צדיק", כי אתה לבד צדיק ותנצל ולא הם, עכ"ד (נאות אפרים עה"ס ס"ו, ועי"ש שהביא תי' נוסף מהגר"צ ר' גדליה איזמן זצ"ל).

רגע של תשובה

יגוע כל בשר הרמש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה, ובכל השרץ השרץ על הארץ וכל האדם. (נח ז, כ"א)

מבואר שקודם מותו הבהמות ואח"כ האדם [עי' צל"ח ברכות ס"א, א מש"כ לבאר בזה את סדר הפסוקים] ולכאור' תמוה מה מעלה שהם מתו קודם, הרי בסוף כולם מתו, ומה חשיבות הסדר.

ותירץ רבנו עפ"י המהרש"א (ברכות ד, ב) על החילוק בין המלאך מיכאל למלאך גבריאל, שזה בפריחה אחת וזה בשתי פריחות, וביאר המהרש"א שם, שבהבדל קטן שבין פריחה אחת, לשני פריחות יכול לעשות תשובה.

וממילא גם כאן, למרות שמאה ועשרים שנה ראו את נח בונה את התיבה, ולא שבו בתשובה, מ"מ נתן להם הקב"ה עוד אפשרות שאולי יראו בפועל את המבול מגיע, וישובו מדרכם, ולכן התחיל המבול בבהמות, מידת החסד גרמה שהחיות ימותו ראשונה היות ולהם אין את האפשרות לשוב, אולם לאדם שבאפשרותו לשוב, נתנו לו לראות בפועל שדברי נח מתקיימים. ואולי בראותו את החיות מתות יחזור בתשובה, אולם לא הועיל ובמקום לשוב, באו ורצו לשבור את התיבה. (מוקנים אתבונן ח"ב עמ' 215)

יצר הרע לב"נ

וירח ה' את ריח הניחח ויאמר ה' אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי (נח, ח, כ"א)

והנה בגמרא קידושין דף ל' ע"ב משמע שנגד יצר הרע יש רק תורה לא כתוב דבר אחר, רק בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין תורה ושום דבר אחר לא. ולפי זה הקשה רבנו, דהקב"ה אמר לקין הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ בראשית פרק ד' פס' ז' וקשה איך ייטיב, הרי אין לו תורה תבלין. ועוד כל הדורות עד מתן תורה איך התגברו על היצר והרי התורה תבלין, ואין עיצה אחרת אין תבלין אחר, ומה שכתוב שהאבות למדו תורה עוד לפני מתן תורה לימוד זה הוא בגדר של אינו מצווה ועושה, ולא פועל כל כך וגם לגבי הגוים שמלבד שבעת מצוות בני נח שבהם הם מחויבים הם נתבעים גם על מצוות שכליות שבכללם מצוות בין אדם לחבירו כיון שיכולים בשכלם להבין ולעשות, וכיצד יתגברו לעשות בלי תורה.

ותירץ מרן שעוצמת היצר של הגוים חלשה משל היהודים מצד שכל המקודש מחבירו יצרו גדול ממנו, ולכן יכולים הגוים להתגבר עליו גם ללא תורה, וכן היה לפני מתן תורה כשעדיין לא קיבלו את התורה, אבל היהודים שקיבלו תורה

הלכות שביעית - ע"פ שיעורי הגאון רבי בן ציון פלמן שליט"א

ספק שביעית

ובעיקר מש"כ החזו"א (שביעית סי' כב סק"א, וסי' כו סק"ד) דשביעית בזה"ז חשיב עיקרו דאורייתא ובספיקא אולין לחומרא, הקשו מהא דכתב הרא"ש במכות (פ"א סי' ג'), בהא דאפליגו התם תרי לישני בגמ' (דף ג' ע"ב) בדין המלוה ל' שנים אם שביעית משמטתו, וכתב הרא"ש דמספיקא אולין לקולא כיון דשביעית בזה"ז דרבנן ואינו משמט. [וביאר הב"ב סי' ס"ז סעי' י' (ד"ה וכן המלוה), משום דשמיטה איסורא הוא אולין לקולא דלא תנהוג כיון דמדרבנן היא בזה"ז, ואף דנפק"מ לענין ממונא והויא חומרא לתובע, מ"מ כיון דבעיקרא דדינא הוי איסורא, תלין לקולא שאין שביעית נוהגת בו], ולכאורה דברי הרא"ש הם דלא כחזו"א.

ואמר הגאון ר' שטיינמן שליט"א, דאפשר שיש לחלק בספיקא דרבנן שעיקרו דאורייתא בין דבר שהוא ספק איסור גרידא, לדבר שיש בו אף דררא דממונא ונפק"מ לענין ממון, דהנה הטעם שספיקא דרבנן בדבר שעיקרו דאורייתא אולין בו לחומרא, יש לכאורה דהוא משום דכיון דבזמן שהיה מדאורייתא היה ספיקו לחומרא, א"כ אף עכשיו שהוא מדרבנן מ"מ עשאוהו כדאורייתא ואמרו שיהיה דינו גם עתה כמו שהיה דינו בזמן שהיה מה"ת, מיהו י"ל דבספיקא דרבנן שעיקרו דאורייתא לא חידשו בו רבנן דינים ואיסורים שלא היה בו כשהיה ספיקא דאורייתא, אלא דנו אותו כדן תורה דספיקו לחומרא, וא"כ כל זה שייך לענין איסורי שביעית כגון איסור עבודה בשביעית, או לענין קדושת שביעית בפירות, דכיון דבזמן המקדש שהיה מה"ת אולין בספיקו לחומרא, ה"נ בזה"ז אף שהוא מד"מ מ"מ כיון שעיקרו דאורייתא, השאירוהו כדן תורה נקטין בספיקו להחמיר, ואוקמוהו רבנן בחומריהו מספיקא כמו בדאורייתא ותו לא, אבל לענין שמיטת כספים בזה"ז, כיון דמה"ת לא נהגא שביעית בזה"ז, נמצא דמה"ת איכא זכות ממון למלוה לגבות חובו מהלוה, ורבנן דתיקנו דין שמיטת כספים בזה"ז לא חידשו בו דין הפקעת חוב הממון מכח הפקר ב"ד הפקר, נמצא שחידשו בו דין חדש שלא נהג בזמן ששביעית היתה מה"ת, שהרי אז גם בלא דין הפקר ב"ד שביעית היתה משמטת את החוב, א"כ בזה יש לומר, דדוקא היכא דודאי נהגא שביעית מדבריהם חידשו רבנן דין הפקר ב"ד להפקיע את החוב, אבל מספיקא אף דעיקרו מה"ת, מ"מ כיון שאם רק יחמירו לנהוג בו כדן תורה לא סגי בהכי, דאכתי מצד דיני הממון יש למלוה זכות תביעת ממון מהלוה, וצריכים לחדש בו מספק דין הפקר ב"ד הפקר להפקיע את הזכות תביעת ממון, יש לומר דרבנן לא חידשו בו דין זה מספק אף שעיקרו מה"ת, דמשום זה שעיקרו דאורייתא רק דנהו כדן תורה, אבל לא חידשו דין מחודש של הפקר ב"ד, ולכן רק בזמן ששביעית מה"ת אולין בספיקו לחומרא ונפקע מספק הדין תביעת ממון של המלוה, אבל בזה"ז שהוא מדרבנן, ומה"ת יש למלוה זכות ממון מהלוה, לא הפקיעו חכמים זכות ממון זה מדין הפקר ב"ד הפקר אלא היכא דודאי נהגא שביעית מדבריהם, אבל היכא שהוא ספק, לא חידשו מספק דין הפקר ב"ד הפקר שהוא דין מחודש שלא נהגא בזמן המקדש, אף שעיקרו מה"ת.

כללו של דבר, דבר שעיקרו מה"ת אוקמוהו אדין תורה לנהוג בספיקו כספק דאורייתא, אבל לא חידשו בו דינים חדשים שתקנוהו מדרבנן, ולכן שייך כל זה בדבר שכולו איסור, ולא בדבר שיש בו ג"כ ספק של ממון.

ולענין הלכתא כתב החזו"א (שם), דכיון שכבר הורה הפאת השלחן להקל בזרע בבית, א"כ המיקל בעציץ שאינו נקוב בבית יש לו על מי לסמוך, אבל בעציץ נקוב יש להחמיר. והורה מרן החזו"א זצ"ל דאף היכא שהעציץ נקוב מונח על גבי מרצפות שבדירות שלנו, דינו כעציץ נקוב, לפי שמרצפות שלנו (העשויות מתערובת של חול ובטון) אינם חוצצות בפני היניקה.

ב. בירושלמי (פ"ק דערלה ה"ב מובא במש"ל"מ פ"א דשביעית ה"א) נסתפק בנוטע בתוך הבית אי חייבת בשביעית, רבי יוחנן בשם ר' ינאי אומר, אילן שנטעו בתוך בית חייב בערלה ופטור מן המעשר, ובשביעית צריכה (פי' צריכה למיבעי, דמספקא לן), דכתיב ושבתה הארץ שבת לה' (פי' ו"א"ר) בכל מקום הוא אף שלא בשדה, וממילא אף בתוך הבית בכלל, וכתיב שדך לא תזרע, (פי' דמשמע דוקא "שדה" ולא בתוך הבית) ולא איפשטא. ולענין הלכה, כתב הפאת השלחן (סי' כ' ס"ק נ"ב), דלדידן דקו"ל דשביעית בזה"ז מדרבנן, נקטין לקולא כדן כל ספיקא דרבנן. אולם החזו"א (שביעית סי' כב סק"א, וסי' כו סק"ד) דן לומר, דכיון דאיסור שביעית עיקרו דאורייתא, דהא בזמן המקדש שהיו כל יושביה עליה היו מצווים בה מה"ת, ובספיקות הוה נקטין להחמיר, א"כ אף בזה"ז דשביעית מד"ס דיינן ליה כספק דאורייתא ולחומרא.

והנה במש"כ החזו"א דאיסור שביעית חשיב עיקרו מה"ת, הקשה הגאון ר' שטיינמן שליט"א, מהא דאמרין בגיטין דף סד ע"ב, אמר רב חסדא אחד זה ואחד זה (כלומר בין קטן היודע רק להבחין בין אגוז לצרור, ובין קטן היודע להחזיר חפץ שנזנע לזו) זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים, מתיב רב חנינא וורדאן, כיצד משתתפין במבוי וכו' ה"ד וכו' אלא לאו דלא אתיא שתי שערות וקתני זוכה לאחרים, שאני שיתופי מבואות דרבנן, אמר רב חסדא אישתיק וורדאן, מאי הו"ל למימר, כל דתקון דרבנן כעין דאורייתא תקון, ואידך כי אמרין כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, במילתא דאית לה עיקר מה"ת, אבל מילתא דלית לה עיקר מה"ת לא. מתיב רב אובא, מערימין על מעשר שני וכו' האי שפחה היכי דמי וכו', הכא במאי עסקין במעשר בזה"ז דרבנן, ע"כ. ומבואר דמע"ש בזה"ז חשיב אין לו עיקר דאורייתא, דאל"ה אכתי תקשה והא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, כדמקשי גבי שיתופי מבואות. וכן מבואר מתוך דברי רבינו קרשקש (שנדפס בשם חידושי הריטב"א) שם, שכתב לבאר אמאי משני למסקנא בעציץ שאינו נקוב דרבנן, ולא משני במעשר שני דשאר אילנות וירקות שהוא דרבנן, וביאר משום דעציץ שאינו נקוב חשיב אין לו עיקר מה"ת, אבל מעשר אילנות יש לו עיקר מה"ת, ולפ"ז הא דמשני בגמ' במעשר בזה"ז דרבנן, על כרחך דהיינו משום דמעשר בזה"ז חשיב אין לו עיקר מה"ת. [ויש שרצו לדחות, דבאמת הוה מצי לאקשוי אשינויא דמעשר בזה"ז והא כל דתקון דרבנן כעין דאורייתא תקון כיון דאית לה עיקר מה"ת, אלא עדיפא מיניה מקשי מדקתני אמה העבריה דליכא בזה"ז. אכן בתוס' שם לא משמע כן, דהתוס' בד"ה ואמה כתבו, דהוה מצי למפרך אי בזה"ז למה לו להערים והלא יכול לחלל שוה מנה על שוה פרוטה וחומשה וכו', ולא כתבו התוס' דה"נ הוה מצי למפרך דאי מעשר בזה"ז הא יש לו עיקר מה"ת וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ובע"כ דס"ל להתוס' דמעשר בזה"ז חשיב אין לו עיקר מה"ת]. וכן מבואר מדברי המאירי שם דמעשר בזה"ז אין לו עיקר מה"ת, וכ"כ התפארת יעקב שם להדיא. אולם מצאתי בפנ"י שם שכתב בפשיטות, דמעשר בזה"ז מיקרי דבר שיש לו עיקר בדאורייתא, והקשה על תי' הגמ' כנ"ל, אבל מפשטות דברי הראשונים משמע דס"ל, דמעשר בזה"ז דחייבו מדרבנן חשיב שאין לו עיקר מה"ת, ולפ"ז קשה על דברי החזו"א שכתב, דשביעית בזה"ז הוי איסור דרבנן שיש לו עיקר מה"ת, ולפמש"כ הרי מוכח להיפך. ואולי יש לחלק בין דין שביעית לדין מעשר, ואף הראשונים דסברי דמע"ש בזה"ז לית ליה עיקר מה"ת, ויודו דשביעית בזה"ז חשיב דאית ליה עיקר מה"ת. ואולם בחזו"א מבואר דגם לענין תרומה חשיב שיש לו עיקר מה"ת, וכדברי הפנ"י, וצ"ע.

³ ונעולם מקשים בסתירת דברי החזו"א, דשביעית סי' ו' סק"ג כתב בדעת הרמ"א (נור"ד סי' רלא סעי' ב') שיש להקל בספק תרומה לפי דקלי איסורי דרבנן, ולכאורה סתר משנתו דגבי שביעית כתב בדבר שיש לו עיקר מה"ת אולין לחומרא. אולם לבואר זה איש, לדעיל (בהערה 10) נתברר דחלוק שביעית מתרומה, בשביעית הסיבה שהיא מדרבנן משום שחצר בתנאי החיוב לפי שצריך שיהיה כל יושבי עליה משא"כ תרומה הסיבה שהיא מדרבנן משום שחצר בכל חלות החיוב לפי שחצר בעצם קדושת הארץ, ומעתה אפשר דמה"ט חלוקים הן לענין ספיקא, משום שחסיבה שבדבר שיש לו עיקר מה"ת נקטין לחומרא היינו לפי שחכמים השאירו את הדין הקיים, והביאור בזה שרבנן אמרו שאין צריך לטנא שכל יושבי עליה ושוב הדר דינא כדן תורה ולפיכך בספיקא אולין לחומרא, וא"כ כ"ז שייכא לענין שביעית אבל לענין תרומה דחצר בעיקר קדושת הארץ א"כ כל החיוב הוא רק מדבריהם ולכן בספיקא אולין להקל.

⁴ ולכאורה תירוצו צ"ע, דהנה בגיטין (דף לו ע"ב) איתא בתקנת שמיטה בזה"ז, מי איכא מידי דמדאורייתא לא משמט ותקנו רבנן דתשמט, אמר אביי שב ואל תעשה שאני, רבא אמר הפקר ב"ד הפקר, ומבואר דכל יסוד תקנת שמיטת כספים בזה"ז היא מדין הפקר ב"ד הפקר, וא"כ אם אין אומרים ספיקא דרבנן לקולא היכא דעיקרו דאורייתא שוב יחול כאן דין הפקר ב"ד הכללי העומד ביסוד תקנת שמיטת כספים בזה"ז ואין צריכים לדין הפקר ב"ד מחודש למקום ספק זה. ונראה דכונת רבינו לומר דשנא דין סד"ר לחומרא (היכא דעיקרו דאורייתא) בנדון איסורי לדין סד"ר לחומרא בנידון ממוני, דבנדון איסורי יסודו הוא דין בהוראה דיש להורות להאדם הוראת איסור בזה, אבל כד עסקין בנידון ממוני לא סגי לן בדין הוראה דהא באים להפקיע ממון וחז"ל צריכים לקבוע דאף במקום ספק שביסודו הוי צריכים למיזל בתר חקת חוב וליכא דין שמיטה הם קובעים ויוצרים דין הפקר ב"ד להפקיר ממון מהלוה, ואת זה אינם עושים.

1 ושמעתי מח"א להעיר, דלכאורה בשלמא אם הספק היה נולד בזמן המקדש והוה אולין מספק לחומרא בזה"ז י"ל דאף לאחר המקדש ששביעית הוה מד"ס אפ"ה אולין ביה נמי לחומרא, אבל הרי הספק נולד בזמן האמריים ששביעית היתה מד"ס דר' יוחנן משם ר' ינאי קאמר לה בירושלמי וא"כ אימא דניזיל לקולא, ובזמן המקדש אפשר שלא הוה כלל ספק בזה, דעי' בסוכה דף כח ע"א דאמר ר' רבי"ז שלא הניח דבר גדול וקטן ומפרש בגמ' דבר קטן הוית דאביי ורבא ופרש"י (בד"ה הוית) כל איבעי להו לאביי ורבא הוה מספקא להו ובכולן נתן את לבו ונתן בהן טעם ובימי אמריים נשתכחו. והגאון ר' שטיינמן שליט"א תי' דאין כונת החזו"א לומר דכיון דאז נהגו להחמיר ממילא זה נמשך גם היום להחמיר כמו שנהגו אז, אלא ר"ל דאם ספק זה היה בזמן ששביעית נהג מה"ת כבזמן המקדש היינו פוסקים לחומרא, א"כ אף השתא דשביעית מד"ס נוהגים בו כמו שהיו נוהגים אז ואולין לחומרא.

2 ור"ל דאף אי תרומה אין לו עיקר, מה"ת מ"מ שביעית חשיב שיש לו עיקר מה"ת, ובביאור החילוק נראה, דהנה הטעם דשמיטה בזה"ז דרבנן היינו משום דבמקום דליכא יובל ליכא שמיטה, ויובל ליכא בזה"ז כיון דאין כל יושביה עליה וכדאיתא במז"ק (דף ב ע"ב), והנה דין יובל ודאי דלא תליא בקדושת הארץ שהרי אינו דין בגידולין אלא אף בעבדים ובבתי מקח ובהכרח דדין ביאת כולכם שבו אינו אלא תנאי בחלות דין יובל, וכיון דדין שמיטה מתלי תלי בדין יובל א"כ אף דין ביאת כולכם דבעינן לחלות דין שמיטה מדאורייתא אינו אלא תנאי לחלות הדין ואינו שייך לקדושת הארץ, אבל מאי דליכא חיוב תרומה בזה"ז מדאורייתא ומטעמא דאין ביאת כולכם י"ל דהיינו משום דאיכא ריעותא בקדושת הארץ בהא דאין כל יושבי עליה ובדליכא קדושה בארץ ליכא קדושה בגידולין וחסר ליסוד דין תרומה מדאורייתא (והוי כפירות חז"ל) ובהא דוקא אמרו שאין עיקרו מה"ת, אבל בשביעית מאי דאין כל יושבי עליה זהו תנאי בדין שביעית (דהוקשה ליובל) ואינו שייך לחלות קדושת הארץ א"כ אין חסרון ביסוד דין שביעית אלא בתנאי גרידא, וממילא י"ל דאיסור שביעית דרבנן הוי איסור שיש לו עיקר בדאורייתא.

יומא דהילולא דקדושי בריסק ובתוכם כל משפחת רבנו הי"ד נעקדה ש"ד חשון תש"ג

ביום ד' חשון תש"ג לקחו הגרמנים ימ"ש את כל יהודי בריסק והרגו אותם הי"ד.

וכל משפחת רבנו נהרגו שם. ה"ה אביו רבי נח צבי, אמו גיטל פיגא, אחיו ר' צבי ואשתו וג' ילדיו. ואחותו [שהיתה מאורסת לבחור מתמיד גדול מיישיבת קמניץ] וכל שאר בני המשפחה המורחבת [עוד אח צעיר של רבנו נפטר מרעב בגיל 19 חודשים בימי מלחמת עולם הראשונה שלא היה מה להאכילו רח"ל] כתבנו כאן מה שנשמע מרבנו שליט"א אודות משפחתו, ומשפחת אבותיו, בשילוב מקורות אחרים.

זמן היארצייט

בתחילה היה נוהג לשמור רבינו עליהם יארצייט בד-ה-ו-ז' חשון, דחשב דהגרמנים החלו להרוג בד', וג' ימים היה סיכוי שהתחבאו ולא מצאו אותם. אמנם מרן החזון איש זצ"ל אמר לרבנו שליט"א שיהג בד' חשון, דדומיא דבית המקדש דמחשבים לפי תחילת הפורענות, והאי התחלה היתה בד'. ואחר שנים בדק רבנו אצל עדי ראייה שניצלו, ונתברר שהיו יהודים שהיה להם קשר מסחרי וכדו' עם שכניהם הגוים, והם הסתירו אותם, ורק אח"כ הצליחו הגרמנים למצוא אותם, אבל הוריו לא היה להם שום שייכות עם הגוים, וא"כ לא מסתבר שהצליחו להתחבא, ולכן קבע לעיקר הזמן בד' חשון, [ואומר קדיש גם בה']. [והעדי ראייה גם סיפרו כיצד הרגו אותם באכזריות ימ"ש].

כשהתורה הרצועה

אמר רבנו בשיחה: כל הגוים שונאי ישראל, רק כל זמן שאין תביעה מהשמים אמנם לא אהבו את היהודים, אבל הי' שקט. וכל זמן שאין קטיגוריא חיו עם הגוים וכשנהי' קטיגוריא ח"ו, אותה גוי שהי' בשלום הורג.

בבריסק היה גוי א' שהי' השומר של התלמוד תורה והיה נראה כלפי חוץ שאינו שונא כ"כ, אבל ברגע שפרצה המלחמה הוא הי' מהראשונים שהרג בלי רחמנות רח"ל [לקט דברי חיוון ח"ב עמ' 40]

אביו רבי נח צבי בן רבי ראובן דוב בן ר' אהרן [יהודה לייב] שטיינמן הי"ד

ר' נח צבי היה מלמד דרדקי בבריסק, וגבאי בית הכנסת 'חברת לוי' סיפר רבנו כי בעירה בריסק היה אביו הרב נח צבי זצ"ל ממונה לבדוק את העירוב, והיה נוסע כל ערב שבת עם סוס ועגלה סביב כל העיר, לבדוק אם העירוב תקין. והרבה פעמים היו צריכים לתקן את העירוב מפני השקצים – נערים גוים שהיו מקלקלים את העירוב בכוונה, ואפילו בשבת עצמה היה קורה שהיו מקלקלים הגוים את העירוב, והיו צריכים לקרוא לגוי שהיה יודע לטפס על עמודי חשמל [עם נעלים מיוחדות] שיתקן את העירוב. והיות שהחמין – הצ'ולנט של בני העיר היו מונחים בתנור האופה, כשהיה העירוב מקולקל, היו מבקשים מגוי שיביא את החמין לבית [פרי חיים קס"ה]. ומרן הגרי"ז זצ"ל היה נוסע עמו מידי פעם לבדוק את העירוב, ותמיד היה נאנח 'כמה קולות צריך לעשות בשביל העירוב'.

משכין שלום

והגרמ"ד סולובציק שליט"א אמר שרבי נח צבי היה ת"ח גדול, והיה דרכו לילך לעשות שלום בין איש לרעהו, ובכל מריבה שהיתה בעיר, היה מגיע להשכין שלום.

והגאון רבי יעקב ניימן זצ"ל מבריסק אמר, שר' נח צבי היה חכימא דיהודאי, והרבה היו מתעצלים עמו בענינים שונים.

לכבוד הרב

והרבנית פיינשטיין ע"ה סיפרה שזוכרת מילדותה כיצד היה ר' נח צבי מסור בכל עניניו לאביה הרב זצ"ל.

ובשם הגרי"ד בן מרן הגרי"ז שמענו, שסיפר שר' נח צבי היה בא עם הרב לסידור קידושין, ואם ראו שהיין שיש שם אינו כשר כ"כ, היה ר' נח צבי עושה כאילו בטעות נשפך היין, ואז היה מוציא יין שהיה אצלו, וע"ז היו מברכים. [וסיפר רבנו שאצל אביו בבית היו עושים את הרישום לנשואין, והיה חדר מיוחד לזה, שלשם היו באים גרשמים].

ורבנו אמר שהיו שטענו שמרן הגרי"ז שקוע מדי בלימודו ואין עושה די הצורך למען העיר, אבל אני יודע ממה שהיה שולח את אבי ז"ל להרבה שליחויות וכו', עד כמה היו בני העיר נתונים על ליבו בכל עת, לעזור להם כפי יכולתו וכמה פעל עבורם.

לימוד נ"ך

סיפר רבנו שמעולם לא קיבל מאביו ואמו מכה. אביו רצה שאדע נ"ך [כי לא נהגו ללמוד בת"ת - נ"ך] ושכר מלמד שילמד איתי נביא ישעיה, ואף שאבי לא היה איש עשיר כלל זה היה חשוב לו, ולמד איתי המלמד נ"ך בין הלימודים של הת"ת, עד שנכנסתי ליישיבתו של האמרי משה זצ"ל בגיל 11 [צדיק כתמר יפרח עמ' ת"ז]

קבלה מאביו

אמר רבנו: אבי זצ"ל אמר לי פעם שגדול אינו מתפרסם, אלא בשל המידות הטובות שלו.

מים אחרונים לנשים

כתב הרב"ג ר' עמנואל רלב"ג שליט"א: שאלתי למרן הגר"ק שליט"א האם יש חילוק בין איש לאישה בחיוב נטילת ידיים דמים אחרונים, וענה מרן הגר"ק שאין חילוק בין אנשים לנשים.

אך מרן הגר"ק אמר לי שמסורת לו מאבותיו שזה מהקולות שהקילו בנשים [שהרי סו"ס אין היום מלח סדומית] [א"ה, וכן בהליכות שלמה (מועדי ב' עמוד שפ"ג) שהמנהג הוא שהנשים אין נוטלות, ואולי כי המעשה שהיה, היה באיש עי"ש].

דודו וקנו הגאון רבי אברהם משה שטיינמן זצ"ל

בשור"ת אור גדול סמ"ח נכתב תשובה לכ' הרב המאוה"ג וכו' מו"ה אברהם משה שטיינמאן נ"י האבד"ק קלעוואן. וכן בשור"ת מהרש"ח ח"ו ס"ס נכתב תשובה להרב אברהם משה שטיינמאן אבד"ק קלעוואן רוסיא.

ואמר רבנו שהוא היה אח של זקני [אבי אביו] זצ"ל.

אודותיו נכתב בס' אהלי שם עמ' 364: הרב אברהם משה בר' אריה יהודא ז"ל שטיינמאן. נולד - תרט"ו, נסמך להוראה מהגאון ר' יוסף דוב סאלאווייצ'יג זצ"ל האבד"ק בריסק מהגאון ר' יהושע זצ"ל האבד"ק קוטנא, מהגאון ר' חיים אליעזר וואקס זצ"ל האבד"ק קאליש. מהגאון ר' מאיר יונה זצ"ל האבד"ק סיסלאוויטש מהגאון ר' יוסף זצ"ל שהי' אבר"ק סלאנים וטעלו ויבדל לחיים טובים מהגאון ר' מרדכי ווייצעל שליט"א האבד"ק סלאנים. בשנה תרמ"ג נתקבל לרב בעיר קלעוואן הנ"ל. יש בידו בכתובים חיבור מסודר לדפוס על שמות אנשים ונשים ואופן כתיבתם בגיט' נשים. ע"כ מהספר הנ"ל.

זכה הגאון ר' אברהם משה להניח שאר ושארי, וצאצאיו גרים בארצה"ב.

משפחת אמו

משפחת אמו של רבנו היתה ממשפחות החשובות בישראל

אמו של רבנו מרת גיטל פיגא היתה בת רבי משה אליהו גיבורנובסקי, שנפטר בגיל צעיר ממחלת טיפוס [והגרש"ז ריג"ר סיפר שהי' בעל כשרון ועילוי גדול, מתלמידי ישיבת ואלאזין, ולמד בחברותא עם ר' איצ'לה מפונבז', ולא שימש ברבנות ולא הניח ספרים, וזכר אותו בישיבת וולז'ין שהיו יושבים בסעודה שלשית ושרים בדבקות את השיר ליבי ובשרי [מוקנים אתבונן ח"ד עמ' 148]].

ורעיתו מרת עלקא גרונא ע"ה היתה צדקת גדולה מאד, והיתה לומדת כל היום ספרי מוסר ומדרש, וידעה תנ"ך וספרי מוסר, ואמר הגרש"ז שאמנם גם אמו ע"ה שהיתה אחותה ידעה הרבה, אבל היא ידעה יותר, ובסוף ימיה כל היום ישבה ולמדה.

[אביה היה הגאון רבי שלמה חיים שהיה אחיו של הצדיק המפורסם רבי שלום מנשה מבריסק, והוא נפטר באופן פתאומי בגיל חמישים כשהיה בוורשא ולא ידעו מיהו, וקברו אותו בבית הקברות של האנשים הפשוטים].

מאחר שנשארו ג' תומות [פראדל, פרומה, גיטל פיגא] וכן אחד רבי אשר חיים ז"ל שהיה ת"ח גדול [לא הניח זשי"ק] מפטירת אביהם ר' משה אליהו, והיה קשה להם מאוד להתחתן, ובסוף א' נשאה אלמן, וא' נישאה לבן דוד, ואם רבנו שהיתה הכי קטנה מצאה שידוך טוב, ובחתונתה השמחה היתה גודלה מאוד עד שעלה הדוד רבי שלום מנשה זצ"ל על השולחן לרקוד מרוב שמחה, שזכו לחתן את כל היתומות. [צדיק כתמר יפרח עמ' ת"ג, מוקנים אתבונן ח"ד עמ' 147 - 148]

[אודות דודו וקנו הגר"ז רבי שלום מנשה זצ"ל נכתוב א"ה לקראת יומא דהילולא ו' אדר]

דודו רבי שלמה חיים גורפינקל

אחות אמו נשאה להגאון רבי שלמה חיים גורפינקל הי"ד שהיה מו"ץ בקמניץ [והיה בן דודה שאמו היה אחות אמה]. ורבנו היה נוסע אליו מבריסק לקמניץ כדי לדבר עמו בלימוד, והתעלה ממנו. בתו נישאה להגאון רבי יהודה לייב גורדון הי"ד.

דודו וקנו הגאון רבי משה אהרן ווייצבלום זצ"ל

אחיה של זקנתו היה הגאון רבי משה אהרן, שהיה מתלמידי המהריל"ד ומו"ץ בבריסק, ומלפנים היה ר"מ בישיבת 'בלומקעס' של רבי גרשון תנחום ממינסק. ומו"ץ בוואליין. ובערוב ימיו עלה לארץ ישראל ולימד בישיבת תורת חיים שבבעיר העתיקה [ונכתב הסכמה לס' שו"ת מהר"ל דיסקין], ולא הניח זשי"ק [ראה אודותיו בס' דור רבני וספריו ח"ו עמ' 31]

לאחר שיחרור העיר העתיקה מהערבים, גורדע שישיבת תורת חיים נשארה בשלימותה, שלח רבנו את בנו הגר"מ לחפש אולי נשאר שם כת"י מדו"ז רבי משה אהרן, כיון שלא הניח זשי"ק ויכול להדפיסו, אך לא נמצא שם ד"ת, רק כמה מסמכים.

רבנו נוהג להכניס כל בוקר פרוטות לצדקה ולוחש בשפותיו, שיהי' ליזכות כל אלו שנהרגו ע"י הנאצים ימ"ש, לאבי, לאמי לאחי, לאחותי, ולר' שמחה זעליג, ולר' יהודה לייב מאשבוים הי"ד. ולכל אלו שנפטרו, ועדיין לא עבר י"ב חודש מפטירתם. ואין להם ילדים שנותנים צדקה בעבורם. ובשנים האחרונות הוסיף גם לדודו ר' שלמה גרונפנקל, ולר' משה אהרן וויצבלום (צדיק כתמר יפרח עמ' תט"ז).

רבנו שליט"א לאחר פטירת הוריו רצה לכבדם במוותם, וכשהוציא בשנת תשכ"ח ידידו הגאון הגדול רבי שמואל איינשטיין שליט"א את הספר "ליקוט תשובות וחיידושים מרבנו עקיבא איגר" צירף רבנו בעילום שם בסוף הספר, קונטרס בשם אגלי צפון, שבו ב' מערכות על עניני כיבוד אב לאחר מיתת [ועוד מערכה בענין קלב"מ], ובשם אגלי צפון מרומז שמו, ושמו אביו [נח צבי] ושם אמו [גיטל פיגא].

יומא דהילולא דמרן הגאון רבי שמחה זעליג ריגר ראב"ד דבריסק הי"ד נעקדה ש"ד חשון תש"ב

הגאון המופלא רבי שמחה זעליג בן רבי דוב ז"ל היה ש"ב של רבנו [אמו של הגרש"ז מרת פסיה ע"ה היתה אחות זקנתו של רבנו מרת עלקא [אם אמן] והגרש"ז ראה ברבנו כלי מפואר, ולכן היה מוסר לו הרבה שמועות וחיידושים שקיבל מרבנותיו מרן הגר"ח מבריסק והנצי"ב וגדולי וולאוזין [וכבר הבאנו דברים רבים בגיליונות קודמים] והגרש"ז דאג לגדל את רבנו לתורה וליר"ש בהדרכה ובעצה, ושלח מכתבים לחזקו ולהדריכו, וכתב ב' מכתבים לאבי רבנו, שישמור על בנו שהוא עתיד להיות מגדולי הדור. וכן כשהיה רבנו בשוין שלח לו מכתבים בהלכה על שאלות שעמדו אז על הפרק [וחלקם תח"י רבנו, וחלקם נאבדו בצוק העתים]. ורבנו שימשו בהוראה באו"ח וביו"ד ונסמך על ידו בסמיכת חכמים.

ורגיל רבנו להזכיר כמעט בכל יום מדבריו ומהנהגותיו של הגרש"ז ונצרך לזה חיבור גדול, הוא שגור תמיד על פיו, כך נהג ר' שמחה זעליג, או להיפך ר' שמחה זעליג לא נהג כך. וכתבתו כאן רק מעט דברים אשר יכיל הגליון.

ראב"ד דבריסק

עיקר ההוראה בבריסק היה מוטל על כתפי הגרש"ז, ועליו היה מוטל להכריע בכשרות הבהמה, וכשהי' מתעורר איזה שאלה בכשרות הריאה הי' מברר בכבוד ראש, ופ"א אמר לי שעם כל הקצבים בעיר הוא מסתדר, חוץ מקצב אחד שעל כל הכרעה הוא מתווכח, כיון שהוא ת"ח ותמיד מקשה עליו מראשונים אחרים, אבל כל שאר הקצבים היו מקבלים את הפסק ללא עוררין, וכך כל השאלות והד"ת היו מופנות אליו.

ובענותותיו הגדולה לא הי' חותם על עצמו רק מו"צ דבריסק ולא ראב"ד ולא גאב"ד [ולא כמו שמצוי על אחרים, שרק שאלו אותם איזה שאלה אחת, הם כבר חותמים ראב"ד] אבל רש"ז היה עניי גדול, והי' צדיק גדול מאד.

כחו בהוראה

הגרש"ז היה נחשב כבעל כח דהיתרא שהיקל בפסקותיו, והיו כאלה שהיה להם טענה ע"כ, אמנם הנהגתו הי' שלא היה זו כי הוא זה מדין השו"ע, ולא הי' אכפת לו מה יאמרו, אבל במקום שבשו"ע יש צד להקל, הי' מכריע בדין כזה להקל כדי שלא יפסיד יהודי את הפרנסה, האנשים היו מחשיבים אותו למקיל, אבל לא ידעו שכל פסק כזה היה עבורו עול, ובא לו בהרבה יגיעה.

ובאמת הגר"ז לא היה בודק ריאות והניח הכול להגרש"ז, ואף בימי הגר"ח גם הגר"ח היה בודק את הריאות, אבל עיקר ההוראה היתה בידי הגרש"ז. וכן בב"ד שמרן הגר"ז לא היה יושב כדין בד"ת, רק היה יושב ודן עמהם, אמנם הגר"ח היה יושב בד"ת מפעם לפעם.

כמו"כ בישיבת תורת חסד בתחילה היה הגרש"ז מוסר שיעורים שם לבחורים, ואח"כ הפסיק מעול ההוראה.

צער על הפסד הקצב

ומספר רבינו שהרבה פעמים היה בא להגרש"ז קצב עם שאלה של טריפה, וכשהיתה באה לפניו שאלה של בועות בשיפולי הריאה שהזכיר תוס' בחולין דף מ"ז ע"א ד"ה אי שפכי, שבעצם דעת תוס' שאין לאסור את זה, רק הביאו התוס' מבה"ג שאוסר, וסיימו תוס' דטוב לזהר שכל דבריהם דברי קבלה. היה ר' שמחה זליג פוסק לאיסור כמובן כמו שסיימו התוס', אכן כל הלילה אח"כ היה מתהפך על משכבו מעגמות נפש, על הפסד ממון הקצב, שהרי מעיקר הדין אי"ז טריפה, רק כתב התוס' שטוב להזהר. כ"כ היה לבו לב רחום (פרי חיים ק"ב).

רך כקנה

ולפי שהיה קרוב משפחתי הייתי מצוי אצלו הרבה. ושמעתי הרבה פעמים שהי' משנן לעצמו המאמר (תענית כ) 'לעולם יהא אדם רק כקנה ואל יהי' קשה כארו'. ובאמת הי' נאה דורש נאה מקיים, שמעולם לא פגע בבני אדם.

סבלנותו העצומה

ושמעתי [-מהגה"צ רבי זאב אידלמן זצ"ל שהיה עד ראייה] שהי' אדם שוטח ושאלו אם מותר לו להתחתן ואמר כן, וחזר ושאלו, רבי מותר לי להתחתן ושוב ענה לו כן, וכך חזר על עצמו אולי מאה פעמים, וכל פעם ענה לו באותו רגיעה, מה שאדם אחר הי' זורק אותו מלפניו, והוא סבר שאדם הזה יש עצבים חלשים, ואם יענה לו שמותר לו להתחתן הוא יהיה יותר רגוע, ע"כ ענה לו כל פעם כן מותר לו להתחתן כאילו זה היה בפעם הראשונה, וכך היה סבלן כלפי כל אדם, ומאוד אהבו אותו.

ענותנותו

וסיפר ר' משה בלוי (בספרו על חומותיך ירושלים עמ' מ"ב) שבשנת תרע"א יצא מאר"י לרוסיה לטובת בית היתומים דיסקין שהי' במצב כלכלי קשה, ונסע

מסתכל בשו"ע

סיפר לי הגאון רבי שמחה זליג זצ"ל שהיה רב אחד שהיה לו קבלה שאינו מורה הלכה עד שמסתכל תחילה בפנים, ופעם אחת הוצרכו לתשובתו, והיה במקום שאין ספרים, מה עשה, לקח ניר ועט וכתב את השו"ע, והש"ך, והט"ז, ונסתכל בפנים ופסק את פסקו, הפלא ופלא (צדיק כתמר יפרח עמ' קכ"ט).

גילטין

כאשר עלה לאחרונה נושא ה"גילטין" הנעשה מאבק עצמות שנותנים במאכלים להדבקה, סיפר רבינו שהיה שמור אצלו מכתב של הגאון הצדיק רבי שמחה זליג ריגר מבריסק זצ"ל הי"ד שכתב שם להחזיר, אך אחרי עלותו לארץ ישראל היה מכתב הנ"ל צריך להגיע במשלוח משווייץ, והפציתו המצריים את הרכבת ונאבד המכתב. ומזכיר רבינו את תשובת האחייעזר (ח"ג סי' ל"ג סק"ה) שמתיר, ומספר ששאל את הגאון רבי שאל ברום זצ"ל [חתדב"נ דמרון בעל הקהילות יעקב צוק"ל] ואמר לו שישאל את מרן החזו"א צוק"ל, ולא אמר בזה איסור ולא היתר.

ורבינו לעצמו, כשהיה דבר עם חשש ג'לטין, היה פונה להרב אברהם שלמה מאיר ז"ל [הכימאי] לבדוק אם מעורב בו ג'לטין, וכשהיה אומר שזה נקי היה סומך עליו (פרי חיים רס"ג).

עד אחד נאמן

סיפר לי הגרש"ז, שלמרן הגר"ח בכל מאכל היה לו חששות והגרש"ז היה אומר שזה כשר, והיה אומר הגר"ח נו עד אחד נאמן באיסורין ואוכל (צדיק כתמר יפרח עמ' קכ"ז)

שינה ביום

הגרש"ז לא היה ישן כלל ביום, ואפשר דחשש לשי' הגר"א דיצטרך לברך שוב ברכת התורה, ולכן היה הולך לישון בכל לילה כבר בשעה 10 (צדיק שתמר יפרח עמ' שמו)

בקשה: לפני מספר שנים נתפרסם מכתב הגרש"ז ריגר לאביו של רבנו ולע"ע לא הצלחנו להשיגו נשמו לקבל העתק ממנו לפרסמו.